

ประชาธิปไตยในบ้าน : ภาพเสนอในเรื่องสั้นร่วมสมัย¹

Democracy in the Family :
the Representation in Contemporary Short Stories

รีนฤทัย สัจจพันธุ์

Ruenruthai Sujjapun

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการศึกษาวิจัยหนังสือรวมเรื่องสั้น 8 เล่ม ที่ตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2535 – 2555 และนิตยสารเรื่องสั้นอีกเล่ม พบว่า มีเรื่องสั้นที่นำเสนอประเด็น จิตวิญญาณประชาธิปไตยในครอบครัวจำนวน 9 เรื่อง นักเขียนแสดงให้เห็นความขัดแย้งในครอบครัวที่ลงเอยด้วยการที่สมาชิกในครอบครัวรู้จักแบ่งปันการใช้อิสรเสรีภาพส่วนตัว พร้อมกับเคารพความคิดเห็นและบทบาทหน้าที่ของกันและกัน อันแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยในครอบครัว และนำมาซึ่งความสุขความสงบในครอบครัว แต่ทั้งนี้ส่วนใหญ่แล้วผู้เขียนมักเสนอให้เห็นภาพตรงกันข้ามเพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักและเกิดสำนึกในการสร้างความเป็นประชาธิปไตยในบ้าน เรื่องสั้นบางเรื่องยังเสนอให้เห็นว่าความขัดแย้งทางการเมือง หรือความไม่เป็นธรรมในสังคมส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งทางความคิดและความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวด้วย

คำสำคัญ : ประชาธิปไตย ครอบครัว เรื่องสั้น

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง จิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น : 40 ปีนับจาก 14 ตุลา 2516 ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

Abstract

This article aims at studying the representation of democracy in the family through the contemporary short stories. After the critical study of eight books of short stories and one short stories magazine which were published during 1992 - 2012, it is found that there are nine short stories emphasizing the theme of democracy in the family. The writers present that after the conflicts between the family members, the problems are solved by sharing their freedom and respect each other. The situation of calmness and happiness in the family relationship comes from the result of the democratic system in the family. However, the writers mostly present in the opposite way in order to evoke the readers to think of democratizing the family. Some short stories present that the political conflicts and the social illegitimacy effect the conflict of thought as well as the family relationship.

Keywords : democracy, family, short story

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงคำว่าประชาธิปไตย เรามักเน้นถึงประชาธิปไตยในระดับปฏิบัติ การ นั่นคือ ระบอบการปกครองที่มีตัวแทนของประชาชนผ่านการเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภา แต่ความหมายของประชาธิปไตย ในระดับอุดมการณ์เน้นถึงคุณค่าของ สิทธิ เสรีภาพ ภารดรภาพ และความเสมอภาค การรับฟังความคิดที่แตกต่าง การเคารพ ให้เกียรติกันและกัน ตลอดจนการเป็นพลเมืองดีของสังคม

เมื่อกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงสังคม เรามักกล่าวถึงโครงสร้างและสถาบัน ต่างๆ ในสังคม และสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งที่ต้องกล่าวถึงด้วยเสมอคือ สถาบันครอบครัว เพราะแม้จะเป็นส่วนที่เล็กที่สุด แต่สถาบันครอบครัวเป็นจุดตั้งต้นและเป็นแกนหลักของ สังคมโดยรวม เป็นส่วนที่ส่งผลกระทบและรับแรงกระทบจากความเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ

ดังนั้น การกล่าวถึงจิตวิญญาณประชาธิปไตยจึงต้องตั้งต้นจากครอบครัวเช่นเดียวกัน หากครอบครัวส่วนใหญ่ไม่เป็นประชาธิปไตย คงเป็นเรื่องยากที่จะหวังให้มีสังคมประชาธิปไตยสำหรับภาครัฐการส่งเสริมประชาธิปไตยในครอบครัวเห็นได้จากกิจกรรมของสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี และคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติที่จัดให้มีการคัดเลือกและมอบรางวัล “ครอบครัวประชาธิปไตยตัวอย่าง” ต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 โดยมุ่งหวังให้สถาบันครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะอบรมบ่มนิสัยให้เด็ก และเยาวชนได้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและคุณค่าของสังคม ครอบครัวของ สันติภาพ - สุขสม เจนกระบวนหัด หรือรู้จักในนาม เจนภพ จบกระบวนวรรณ ซึ่งเป็นหนึ่งในครอบครัวประชาธิปไตยตัวอย่าง ประจำปี 2555 กล่าวว่า “ประชาธิปไตยในครอบครัวต้องเริ่มต้นจากความรักความผูกพัน ให้โอกาสให้อิสระทางความคิด แต่ไม่ปล่อยปละละเลยตามใจ ให้มีวินัยในการใช้ชีวิต พุดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ ทุกเรื่อง แต่หากผิดก็ผิด ถูกก็ถูก รับฟังความคิดเห็นแล้วช่วยกันแก้ปัญหา ที่สำคัญต้องไม่พูดโกหกโดยเด็ดขาดทั้งนี้ต้องขึ้นกับผู้เป็นพ่อแม่ด้วยที่ต้องปฏิบัติสิ่งดีๆให้ลูกเห็นเป็นตัวอย่างก่อน” บทความนี้มุ่งศึกษาเรื่องจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้นร่วมสมัย โดยมีแนวคิดที่ว่า วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของชีวิตและสังคม แต่ภาพสะท้อนในวรรณกรรมมิได้แจ่มชัดตรงไปตรงมาเหมือนภาพสะท้อนจากกระจกเงาเสมอไป หากแต่นักเขียนได้แสดงความรู้สึก นึกคิดและจินตนาการของตนลงไปด้วย ดังที่ ดวงมน จิตรจางง (2547 : 427) กล่าวว่า

ความคิดที่คาดหวังว่าจะเห็นการสะท้อนสังคมในวรรณกรรมนั้นแพร่หลายมาก แต่น่าจะเป็นความเข้าใจผิดอย่างหนึ่งหากคิดว่าเป็นการสะท้อนอย่างปรนัยเหมือนกระจกเงา... วรรณกรรมไม่อาจละเว้นที่จะแสดงอารมณ์ความรู้สึก จินตนาการ และทัศนคติของผู้แต่งวรรณกรรมสะท้อนสังคมผ่านสิ่งเหล่านี้

ดังนั้น ผู้อ่านจำเป็นต้องตีความภาพที่นักเขียนนำเสนอซึ่ง “ถูกประกอบสร้างขึ้น ด้วยการหยิบเลือกเอาคุณลักษณะต่าง ๆ ทางสังคมมาประสมกัน เพื่อนำเสนอความหมาย และคุณค่าบางอย่าง...สู่การรับรู้ของสาธารณะ” (นพพร ประชากุล. 2548 : 12)

จากการศึกษาวรรณกรรม พบว่า มีเรื่องสั้นจำนวนหนึ่งที่กล่าวถึงความเป็นประชาธิปไตยในครอบครัว เพราะนักเขียนก็เห็นว่าประชาธิปไตยควรตั้งต้นที่ครอบครัว เช่นเดียวกัน ผู้เขียนได้ศึกษาหนังสือรวมเรื่องสั้นของนักเขียนร่วมสมัย 8 เล่ม ที่รวมพิมพ์เป็นเล่มในช่วง พ.ศ. 2535 – 2555 และนำเสนอประเด็นเรื่องราวในครอบครัว ได้แก่ ผู้บริจาค (2537) ของ เหลืองฝ้ายคำ นิกเอดส์ (2539) ของ วิมล ไทรนิมิต เมืองน่าอยู่ (2542) ของ จำลอง ฝั่งชลจิตร มีไว้เพื่อขาบ (2550) ของ อรุณา โควินท์ เพชรชิลส์ และการเดินทางของเรื่องราวอื่น ๆ (2553) ของ กันต์ธร อักษรนำ พี่สาวของผม (2554) ของ ประภาศิต คนไว พิพิธภัณฑสถานแห่งฉัน (2554) ของ จักรพันธ์ ขวัญมงคล เต็นรำไปบนท่อนแขนอ่อนนุ่ม (2555) ของ นนธิ ศศิวิมล และจากนิตยสารราหูอมจันทร์ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555) ในจำนวนเรื่องสั้น 135 เรื่อง ได้พบเรื่องสั้นที่ผู้เขียนนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับประชาธิปไตยในครอบครัว 9 เรื่อง จากหนังสือ 9 เล่ม ดังจะกล่าวถึงต่อไป

ประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

ในเรื่องสั้นจำนวนหนึ่งที่คัดสรรมาพบว่า นักเขียนมักนำเสนอว่าการปลูกฝังประชาธิปไตยต้องเริ่มจากครอบครัว เพราะครอบครัวคือสังคมเล็ก ๆ ที่คนอยู่ร่วมกัน มีความผูกพันใกล้ชิดโดยสายเลือดหรือโดยการพึ่งพาอาศัย แต่การอยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีกติกาที่ให้อิสระ ความเสมอภาค ความเป็นธรรม เคารพตัวตนของกันและกันตามความเหมาะสม นอกจากนี้สิ่งที่สำคัญคือคนในครอบครัวต้องมีทัศนคติที่ดี เชื่อมั่นในความถูกต้อง เทียงธรรม ไม่เอาเปรียบสังคม และไม่เพิกเฉยต่อสิ่งที่ทำลายความเป็นประชาธิปไตย เรื่องสั้นที่นำเสนอประเด็นดังกล่าวมีดังนี้

ในด้านความรักและการแต่งงาน สังคมไทยสมัยก่อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมของคนชั้นสูง พ่อแม่เลือกคู่ครองให้ลูกตามที่ได้เห็นว่าเหมาะสม หญิงและชายไม่รู้จัก

ไม่เคยเห็นหน้า และไม่ได้ศึกษานิสัยใจคอกันมาก่อนเหมือนอย่างคู่รักในสมัยนี้ การแต่งงานแบบที่วันนี้เรียกว่า “คลุมถุงชน” เพราะหลายวัฒนธรรมบ่าวสาวเปิดผ้าคลุมหน้าเห็นกันในวันแต่งงานนั่นเอง การต่อต้านประเพณีคลุมถุงชนเกิดขึ้นเป็นระยะ ดังกรณี อ้าแดงเหมือนกับนายริดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และปรากฏชัดเจนเมื่อสังคมเปลี่ยนไปสู่ระบอบประชาธิปไตย เพราะการเรียกร้องเสรีภาพอย่างหนึ่ง ในสังคมประชาธิปไตย คือเสรีภาพในความรักและการเลือกคู่ครอง เห็นได้จากเรื่องสั้นของส่ง เทพาสิต นวนิยายหลายเรื่องของศรีบูรพาและดอกไม้สดแสดงประเด็นเรื่องการให้อิสระเสรีแก่ฝ่ายหญิงในการเลือกคู่ครอง ในสังคมสมัยปัจจุบัน แม้ว่าการแต่งงานแบบคลุมถุงชนแทบจะไม่ได้เกิดขึ้นแล้ว แต่ประเด็นเรื่องบทบาทของพ่อแม่ในเรื่องการเลือกคู่ชีวิตของลูกสาวก็ยังเป็นหัวข้อที่นักเขียนนำเสนอให้คิดว่า ในครอบครัวประชาธิปไตย พ่อแม่มีสิทธิและเสรีภาพแค่ไหนในการเข้าไป “จัดการ” กับการเลือกคู่ของลูก - ไม่ใช่สิทธิและเสรีภาพทางกฎหมาย แต่เป็นสิทธิและเสรีภาพที่เกิดจากความรักความห่วงใยของผู้เป็นพ่อแม่

เรื่องสั้น “แค่เอื้อมมือ” (2549) จากหนังสือเรื่อง **มีไว้เพื่อขาบ** ของ อรุณา โครินทร์ นำเสนอผ่านเสียงเล่าของแม่ถึงลูกสาวที่พาเพื่อนชาย 5 คนจากภาคใต้มาร่วมงานแซ่ด ของแม่ที่ภาคเหนือ หนึ่งในห้าคนนั้นคือคนรักของลูกสาวซึ่งเป็นศิลปิน เสียงเล่าของแม่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพลูกสาวที่เคยเฉิดฉายกับเสื้อผ้าหน้าผม กินอยู่สุขสบาย ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยตามฐานะของแม่ และมีคู่รักผลัดเปลี่ยนเวียนหน้าหลายคน แต่บัดนี้เธอแต่งตัวง่าย ๆ ผิวคล้าหน้าร้านเพราะทำสวนปลูกผัก มีความสุขที่ได้เป็นนักเขียนและพำนักอยู่ที่หมู่บ้านในหุบเขาภาคใต้ รวมทั้งรักศิลปินของเธอจนหมดใจ ประสบการณ์ของแม่ที่ทุ่มเทหมดหัวใจและสละทุกอย่างเพื่อแต่งงานกับพ่อทั้ง ๆ ที่ครอบครัวไม่เห็นด้วย ต้องถนอมรัก ปรับตัว และพยายามถ่วงช่องว่างของครอบครัวกับวงศาความญาติของสามีที่มีวัฒนธรรมต่างกัน แต่แล้วก็ลงเอยด้วยการหย่าร้าง ทำให้เธอไม่ต้องการให้ลูกสาวประสบสิ่งเดียวกัน แต่ผู้เป็นแม่จะเข้าไปจัดการกับชีวิตของลูกสาวได้แค่ไหน คำตอบมีอยู่แล้วในเรื่อง และชื่อเรื่องว่า “แค่เอื้อมมือ” แม่ในครอบครัวประชาธิปไตยไม่ได้ยื่นมือไปก้าวก้าวชีวิตลูกสาว ทำให้เพียงยืนอยู่ห่างแต่ไม่ห่างเกินมือเอื้อม เพื่อจะช่วยเหลือประคองรับเมื่อลูกล้ม หรือเมื่อลูกเอื้อมมือขอความช่วยเหลือก็คว้ามือแม่ได้ทันที ผู้เขียนให้ตัวละครแม่

บอกว่า “ฉันรู้ซึ่งว่าลูกนั้นเลี้ยงได้แต่ตัว ผู้เป็นแม่ต้องกัดฟันวางใจลูก ยอมให้ลูกประทับ ประคองหัวใจตนเอง” การพูดคุยระหว่างแม่กับลูกสาวที่ดูเหมือนทะเลาะขัดแย้งกัน “ราวกับสะกิดแผลให้เลือดไหล” แท้ที่จริงคือการเปิดใจกว้าง เตือนให้คิดต่างมุม เพื่อปรับ โยงความคิดเข้าหากัน ดีกว่าต่างไม่พูด และไม่ฟังกัน ซึ่งกลับจะถ่างช่องว่างให้ห่างกันจน สายสัมพันธ์ขาดลอย ชีวิตรักของตัวละครในเรื่องจะเป็นอย่างไรนั้น ผู้อ่านไม่อาจรู้ แต่เรื่อง สั้นเรื่องนี้จบลงด้วยดี นั่นเพราะทุกคนมีความรักและความเคารพในตัวตนของกันและกัน นักเขียนใช้ภาพเสนอของงานวันเกิดที่ แม่ ลูกสาว และหนุ่มคนรัก ต่างแทรกตัวเข้าไปเป็น ส่วนหนึ่งของกันและกันอย่างงดงาม แม่โฆษณาหนังสือที่ลูกเขียนและเพิ่งออกจำหน่ายแก่ หมู่เพื่อน ๆ ไว้ล่วงหน้า ซึ่งแสดงว่าแม่ติดตามเรื่องราวในชีวิตของลูกตลอดเวลาและ ภาควุฒิใจในผลงานของลูก เพื่อน ๆ ของแม่นำหนังสือรวมเรื่องสั้นของลูกสาวมาขอลาย เช่นพร้อมทั้งแม่บอกให้ลูกสาวนำหนังสือส่วนหนึ่งมาเก็บไว้ที่บ้านเพื่อแม่จะได้ช่วย จำหน่ายจ่ายแจก ลูกสาวแต่งตัวสวยด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ที่แม่จัดหาให้ หนุ่มคนรักอาสา ถ่ายรูปและแก้ไขปัญหาการดูแลแขกหรือ การที่ลูกสาวและคู่รักของเธอขออนุญาตขึ้นมา พักที่บ้านแม่ในปีต่อไป ทำให้แม่รับรู้ว่าจะและลูกสาวจะไม่อยู่ห่างไกลเกินมือเอื้อม

นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกแล้ว ในครอบครัว ความสัมพันธ์ ระหว่างสามีกับภรรยาที่ควรเป็นความสัมพันธ์ที่สมดุล ในหนังสือรวมเรื่องสั้นชื่อ นิกเอดส์ วิมล ไทรนิ่มนวล เขียนเรื่องสั้น “ความรักของเมียนักเขียน” (2539) แสดงประเด็นนี้ไว้ อย่างเข้มข้น ภรรยาที่กำกับสามีราวกับเป็นเจ้าของชีวิต และอย่างคนที่มีอำนาจเหนือ โดยอ้างเหตุผลของความรัก และความหวังดี ย่อมไม่ใช่ความรักที่แท้จริง เหมือนอย่าง นักเขียนกล่าวแก่ภรรยาอย่างอึดอันในอก ล้าคอตีบตันแทบจะเปล่งเสียงไม่ออกว่า

“ความรักไม่ใช่การครอบครอง ไม่ใช่การเป็นเจ้าของ
เจ้าของ ไม่ใช่การบังคับกะเกณฑ์ ไม่ใช่การยอมตามจำใจ ไม่ใช่
การเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ไม่ใช่คิดว่ารัก...” “มันเป็นความชื่นชม..
เป็นความชื่นชมต่อกัน เป็นการให้อิสระแก่กัน” (หน้า 133 - 134)

ความรักมากล้นของฝ่ายหนึ่งที่แปรเป็นการครอบครองจนถึงครอบงำชีวิต ของอีกฝ่ายหนึ่งย่อมเป็นสาเหตุของความล่มสลายของชีวิตครอบครัวได้เช่นเดียวกัน

กล่าวได้ว่าฝ่ายภรรยาเป็นเผด็จการความรักส่วนสามีถูกกดขี่ข่มเหงทางจิตใจถูกล่วงละเมิดความเป็นตัวตน ไม่มีอิสระ ครอบครัวของเธอจึงไร้สุข

เรื่องสั้นที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง “หาย” (2555) ของนที ศศิวิมล ในหนังสือชื่อ **เดินรำไปบนท่อนแขนอ่อนนุ่ม** เรื่องสั้นเรื่องนี้โดดเด่นที่กลวิธีเล่าเรื่องแบบเหนือจริง นักเขียนใช้เสียงเล่าจากภรรยาที่บอกว่าสามีของเธอหายไป - ไม่ใช่หายไป แต่หายไปทีละส่วน จากอวัยวะเพศ มือ แขน ขา ใบหู ปาก ศีรษะ ในที่สุดเหลือเพียงปอยผม 1 กระจุกเป็นที่ระลึก ระหว่างที่เหตุการณ์ประหลาดเกิดขึ้นนี้ ภรรยาปรับตัวอยู่กับเพื่อนสนิทในที่ทำงาน เพื่อนสาวบอกให้รู้ว่าเหตุการณ์แบบนี้เป็นเรื่องธรรมดา และอวัยวะที่หายไปแล้วอาจจะกลับคืนมาอีก หรืออาจจะหายไปตลอดกาล หลังจากสามีของตัวละครผู้เล่าเรื่องหายไปตลอดกาลแล้ว เธอพบว่าเพื่อนสนิทเริ่มประสบเหตุแบบเดียวกับเธอ และชายหนุ่มในที่ทำงานก็พบเหตุการณ์ที่ภรรยาหายไปเช่นเดียวกัน และไม่ช้าเขาเริ่มมีความสัมพันธ์ใหม่กับผู้หญิงคนใหม่

เรื่องสั้นของนทีซึ่งนำเสนอในแนวเหนือจริงและใช้สัญลักษณ์ อาจจะตีความได้ว่าความสัมพันธ์ของชายและหญิง แม้จนถึงแต่งงานครองชีวิตด้วยกันแล้ว ก็อาจจะไม่จริงยั่งยืน หลังจากรัก ๆ เลิก ๆ อยู่พักหนึ่ง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจจากไป แต่ชีวิตก็เริ่มต้นใหม่ได้ มีรักครั้งใหม่ มีคนรักใหม่ แล้วลิ้มความรักและคู่รักเก่าราวกับว่าไม่เคยหวานชื่นหรือพุ่มพวยเจ็บปวดมาก่อน แต่ที่น่าสนใจคือผู้เขียนใช้การหายไปของอวัยวะแต่ละส่วนเป็นภาพเหนือจริงที่สื่อความหมายถึงความสัมพันธ์ถดถอยระหว่างสามีและภรรยา หรือกล่าวให้เจาะจงลงไปคือความรักที่จิตจางของฝ่ายสามี เพราะอวัยวะที่หายไปเป็นของสามี ทั้งอวัยวะที่หมายถึงความหวานชื่นในเพศรส มือแขนคือความช่วยเหลือประคับประคองอย่างเอาอกเอาใจ ขาคือการเดินเคียงข้างไปด้วยกัน ปากคือคำหวาน การเจรจาพูดคุย ใบหูคือการรับฟังคำบอกเล่าทั้งเรื่องดีเรื่องร้าย เมื่อความรักของสามีจิตจาง ภรรยาซึ่งยังคงรักสามีอยู่ต้องเป็นฝ่ายแสดงความรักเพื่อยื้อเขาไว้ แต่ในที่สุดก็ไม่สำเร็จ ดังจะเห็นว่าเมื่ออวัยวะของสามีเริ่มหายไป ภรรยาต้องช่วยเหลือตัวเอง หัวข้าวของ ขับริด รวมทั้งกอดสามีด้วยเพราะเขาไม่มีแขน เธอเป็นฝ่ายแสดงความรักคนเดียว ต่อมาเธอต้องไปไหนมาไหนเพียงลำพัง จากนั้นเธอไม่อาจสื่อสารกับเขาได้ เพราะเขาก็ไม่ฟังเธอ ไม่รับรู้ว่าเขา

คิดอย่างไรรู้สึกอย่างไร ปากที่เหลื่ออยู่ของเขาทำให้เธอเจ็บซ้ำ และในที่สุด เขาไม่ได้พูดกับเธออีก สุดท้ายเขาก็ “หายหัว” ไป การที่คนสองคนซึ่งตกลงว่าจะใช้ชีวิตคู่แต่ไม่ยอมร่วมชีวิตกัน ไม่ถือว่าเขาและเธอเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ไม่รับฟัง ไม่พูดคุยกะจรรยา ไม่ร่วมกันแก้ปัญหา คงยากจะบอกได้ว่าพวกเขามีสำนึกของประชาธิปไตย ซึ่งต้องการความยืดหยุ่น การผ่อนปรน และการแบ่งปัน

นักวิชาการและนักจิตวิทยามักกล่าวว่าประชาธิปไตยในครอบครัวควรเริ่มที่โต๊ะอาหาร เพราะเป็นเวลาที่สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะได้อยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตามีโอกาสรับฟังเรื่องราวกิจกรรมประจำวันของแต่ละคน รวมทั้งข้อขัดข้อง หรือปัญหาที่สมาชิกครอบครัวคนอื่น ๆ อาจช่วยแสดงความคิดเห็นตามมุมมองของตน แม้ว่าความคิดเห็นของแต่ละคนมิได้สอดคล้องกันเสมอไป เพราะอาจมีข้อมูลคนละชุด มีแนวคิดคนละอย่าง แต่การสนทนาบนโต๊ะอาหารก็เป็น การแบ่งปันความคิด ความรู้สึก การมีส่วนร่วมในครอบครัว ตลอดจนการมีส่วนร่วมในสังคม เรื่องอาหารการกินเป็นภาพเสนอนักเขียนเลือกนำมากล่าวถึงเพื่อชอ่นนัยเรื่องความเป็นประชาธิปไตย

เรื่องสั้นที่น่าเสนอประเด็นประชาธิปไตยในครอบครัวที่ดีที่สุดเรื่องหนึ่ง คือเรื่องสั้น “ในตู้เย็น” (2542) ของจำลอง ฝั่งชลจิตร จากหนังสือรวมเรื่องสั้นชื่อ **เมืองน่าอยู่** ผู้เขียนใช้ “การบริโภค” เป็นภาพพื้นของการแสดงแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยราวกับมีนัยที่จะบอกว่าระบบบริโภคนิยมซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันเอาเปรียบเป็นตัวการลดทอนความเป็นประชาธิปไตยในสังคม เรื่องราวของครอบครัวหนึ่งที่น่าจะเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ ประกอบด้วยพ่อผู้เป็นข้าราชการระดับสูงทำงานในกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับมลภาวะ แม่ผู้ลาออกจากความเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยมาเป็นแม่บ้าน ลูกสาวซึ่งเรียนมหาวิทยาลัยปีสุดท้าย และลูกชายที่กำลังจะสอบเอนทรานซ์

การจัดระเบียบของบ้านเกิดขึ้นเมื่อแม่พบว่าในตู้เย็นเต็มไปด้วยเครื่องอุปโภคจำนวนมากมายเกินกว่าความจำเป็น ทั้งข้าวซ้อม เน่าเสีย และหมดอายุเพราะรับประทานไม่ทัน และมีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นเมื่อน้องชายรับประทานอาหารที่จัดเตรียมสำหรับงานวันเกิดพี่สาวแย่งกินน้ำอัดลม รวมทั้งทำเค้กวันเกิดหล่น ทำให้พี่สาวเอาขวดแยมขว้างศีรษะน้องชายเป็นแผลแตก การทะเลาะถึงขั้นใช้ความรุนแรงระหว่างพี่น้องทำให้พ่อแม่

ต้องเข้ามาแก้ไขปัญหา การที่พ่อแม่มีสติ ใจเย็น อดกลั้นโทสะ ฟังความจากลูกชายและลูกสาวซึ่งต่างก็สำนึกผิดในการกระทำเกินเหตุของตน เป็นวิถีทางแห่งประชาธิปไตยในครอบครัว เพราะเปิดโอกาสให้รับฟังเหตุผลของกันและกัน พ่อแม่ซึ่งเป็นผู้ใหญ่กว่า มีประสบการณ์มากกว่าก็แสดงความคิดเห็นอย่างสุขุมรอบคอบ และแก้ไขปัญหามีอย่างมีเหตุผล เมื่อเหตุผลของพ่อแม่ หนักแน่นกว่า ผู้เป็นลูกก็ไม่ได้ดิ่งตันเอาแต่ใจตัว ให้ความเคารพกฎระเบียบที่พ่อแม่ตั้งขึ้น เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน แม่ชี้ให้เห็นการบริโภคตามใจอยากว่านอกจากฟุ่มเฟือยแล้ว ยังเป็นการใช้อิสระแบบปัจเจก ขาดสำนึกของการแบ่งปันและการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังที่แม่กล่าวว่า

“แม่ยังแยกไม่ออกเลยว่าไค้กับเป็ชี่ต่างกันยังไง ในตู้เย็นจึงต้องมีน้ำดำสองยี่ห้อ ของใครของมัน เครื่องปรุงก็เหมือนกัน แม่แยกน้ำปลาหมึกกับน้ำปลาเบอร์หนึ่งไม่ออก หรือแม้แต่ซอสมะเขือเทศเราก็ต้องมีย่างละสองขวดตามลิ้นของลูก ลูกแยกกันกินทั้ง ๆ ที่อยู่ที่บ้านเดียวกัน แต่วันนี้ลูกแย่งกันกิน” (หน้า 79)

ส่วนพ่อก็กล่าวว่า

“ลูกทั้งสองคนเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือมีความสุขจากการซื้อและดื่มกินตามใจของตน ยิ่งซื้อหรือดื่มกินแตกต่างกันมากเท่าไร ก็ยิ่งทำให้ลูกแตกต่างกันมากเท่านั้น ความสุขที่เราพอมีดื่มนมก็กลายเป็นความสุขเฉพาะปากเฉพาะตัว สุขของใครก็สุขของมัน ลูกเลยกลายเป็นคนใจแคบขึ้นมาอย่างไม่รู้ตัว” (หน้า 80)

เรื่องสั้นนี้เสนอให้เห็นว่าการลดความต้องการของตนเองลงคนละนิด เพื่อแบ่งปันให้คนอื่น ทำให้ลดความเห็นแก่ตัว ลดอัตตา ทิฐิ อันเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อระบอบประชาธิปไตย

เรื่องสั้น “แกง” (2500) ของกันต์ธร อักษรนำ ในหนังสือรวมเรื่องสั้นชื่อ *เพชรศิลาและการเดินทางของเรื่องราวอื่น ๆ* เป็นตัวอย่างหนึ่งของเรื่องเล่าที่แสดงความเป็นประชาธิปไตยในครอบครัว ครอบครัวในเรื่องสั้นของกันต์ธรเป็นครอบครัวคนชั้นกลางระดับล่าง พ่อแม่ขายผ้าใหม่ที่ตลาดนัดหน้ากระทรวง น้องชายวัยรุ่นเรียนกฎหมาย น้องสาวทำงานเป็นพนักงานขายที่บริษัทเอกชน ส่วน “ผม” เป็นนักอ่าน แต่เป็นครอบครัวที่มีความสุขอบอุ่น และร้อนระอุในบางครั้งเมื่อมีการอภิปรายเหตุบ้านการเมือง เพราะแม่ชื่นชมอดีตนายกผู้ลี้ภัย โดยอาศัยมาตรวัดจากยอดขายผ้าใหม่ที่พุ่งสูง อันแสดงว่าเศรษฐกิจดี ในขณะที่พ่อวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเก่าอย่างรุนแรงด้วยข้อมูลอัดแน่นที่สรรหามาจากที่ต่าง ๆ การอภิปรายการเมืองในระดับเสียงดังลั่นบ้านจะยุติลงเมื่อถึงเวลาทำอาหาร ซึ่งพ่อและแม่จะลงมือทำอาหารรับประทานเอง ไม่ซื้ออาหารสำเร็จรูป ผู้เขียนกล่าวว่า

“อันที่จริงพ่อคือตัวหลักของบ้านในการทำครัว แต่ยิ่งกว่านั้น คือพ่อเป็นแม่บ้านตัวจริงครับ พ่อรับเหมาทำงานบ้านทุกอย่าง เพื่อให้แม่ได้พักเหนื่อยยามกลับมาจากร้าน ทั้งที่พ่อเองก็เหนื่อยเช่นกัน พ่อผมไม่เหมือนพ่อคนใดในโลก หรืออาจจะเพราะผมไม่รู้จักพ่ออื่น ๆ ที่เป็นเช่นนี้ พ่อแสดงพลังความเข้มแข็งและแข็งแกร่งของเพศชาย ด้วยการซักผ้า ตูผืน ภูบ้าน ทำสวน พรวนดิน ต้มน้ำแกง ทำอาหารส่วนลูก ๆ จะช่วยได้บ้างก็เมื่อว่างจากภารกิจในวันหยุด ถ้าคุณสงสัยว่าแม่ผมทำอะไรล่ะก็ แม่ผมก็ทำหน้าที่ตรวจสอบความเรียบร้อยในละครั้ง หรือไม่กี่คอยเก็บตกรายละเอียดขบย่อยต่าง ๆ ของงานบ้านเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยยิ่งขึ้น...” (หน้า 193 – 194)

นักเขียนใช้ภาพเสนอให้เห็นว่าแม่พ่อและแม่จะมีความเชื่อทางการเมืองคนละขั้วและใช้สิทธิเสรีภาพในการอภิปรายกันอย่างเต็มที่ แต่ไม่นำความขัดแย้งทางการเมืองมาสร้าง ความบาดหมางในครอบครัว พ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวแบ่งปันบทบาทหน้าที่กันอย่างลงตัวและเต็มใจ แม้ว่าแม่จะขี้น แต่ไม่ถึงขนาดกดดันพ่อให้หมดความ

ภูมิใจในหน้าที่ ความเป็นประชาธิปไตยในครอบครัวนี้ยังแสดงออกที่การทำอาหารในวันทีอภิปรายเรื่องการเมืองสองชั่วโมง ครอบครัวนี้ทำแกง 2 อย่าง ซึ่งต่างไปจากปกติ แกงคั่วกลิ้งที่แม่โปรดและน้ำพริกอ่องที่พ่ออยากกิน โดยพ่อลงมือตำเครื่องแกงทั้งสองชนิด ส่วนแม่เป็นผู้ปรุงรส น่าสนใจว่า “ผม” ผู้เล่าเรื่องกล่าวว่า แม่เป็นคนภาคเหนือ ส่วนพ่อเป็นคนภาคใต้ และหากย้อนขึ้นไปหาบรรพบุรุษทั้งสายพ่อและสายแม่แล้ว

“ในร่างกายผมมีสายเลือดอยู่นับร้อยนับพันสาย แต่เท่าที่พอจะสืบสาวราวเรื่องได้มีอยู่ไม่กี่สาย ทั้งสายใต้ สายเหนือ สายอีสาน สายมลายู สายชาวเกาะ รวมทั้งสายพุทธ สายคริสต์ และสายอิสลาม (ผมไม่ได้ล้อเล่น)...ที่เล่ามาทั้งหมดนี้ผมเพียงอยากบอกว่า คงเพราะเหตุนี้เองที่ทำให้ชีวิตประจำวันในครอบครัวเรามีกลิ่นลึกลับจากทุกถิ่นอันไกลโพ้น โดยเฉพาะกลิ่นชาวชนบทในเมืองใหญ่ และกลิ่นนั้นมันฝังอยู่ในสายเลือดของเราอย่างแนบแน่น แม้จะต่างกันในแต่ละความคิดเห็น แต่เราทานข้าวจากหม้อใบเดียวกัน” (หน้า 188 – 9)

“ผม” จึงเติบโตมากับบรรยากาศในบ้านเช่นนี้ ที่ “เราอาจทะเลาะกันบ้างจากความแตกต่างเรื่องทัศนคติเกี่ยวกับปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ ทั้งระดับโลก ระดับประเทศ และเรื่องลงมาถึงระดับครัวเรือน ผมถูกกล่อมเกลาชัดกลาให้เคารพความแปลกแยกแตกต่างหลากหลายแบบนั้นมาตั้งแต่เล็กแต่น้อยโดยไม่รู้ตัว”

เรื่องสั้นเรื่องนี้จึงพยายามบอกผู้อ่านว่าการแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล และการเคารพความแตกต่างทางความคิดเป็นจิตวิญญาณของความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งต้องเริ่มจากในบ้าน ก่อนจะขยายไปสู่สังคมโดยรวม ในขณะที่จำลอง ฝั่งชลจิตรใช้เรื่องอาหารการกินและกันต์ธรร อักษรนำใช้การทำอาหารเป็นภาพเสนอความเป็นประชาธิปไตย เรื่อง “มิตติโรโกน” (2554) ของจักรพันธ์ุ ชวีญมงคล ในหนังสือรวมเรื่องสั้นชื่อ **พิพิธภณท์สถานแห่งฉันทน์** เป็นเรื่องสั้นที่นักเขียนนำเรื่องของวิชาตรีโกณมิติที่ว่าด้วยสามเหลี่ยม และแต่ละด้านของสามเหลี่ยมเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างไร มาเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูก ดังกล่าวไว้

“หมายถึงว่ามันเป็นวิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของสามเหลี่ยม มันทำให้เราหาคำตอบว่าไอ้ด้านทั้งสามนะ มันมาทำอะไรให้กัน และกันอย่างไร มันเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันแบบไหน และอะไรจะเกิดขึ้นเมื่อมันมารวมกันเป็นสามเหลี่ยม อืม...จริง ๆ มันก็ไม่ต่างอะไรจากครอบครัวเราหรอกนะลูก มันมีสามด้าน พ่อ คุณแม่ของลูก แล้วก็ลูกไง เราเกี่ยวข้องเชื่อมโยง ทำอะไรให้กันและกัน” (หน้า 033)

เมื่อพ่อแม่พบว่าลูกชายมีหนังสือดาราที่มีรูปวับ ๆ แวม ๆ และเปิดดูเว็บไซต์ที่มีภาพสาวนุ่งน้อยห่มน้อย ก็เป็นห่วงใยว่าลูกชายกำลังจะย่างเข้าสู่วัยหนุ่มและจะหมกมุ่นในเรื่องเพศ พ่อเลยบังคับหยุดคุยกับลูกชาย และได้พบว่าตัวเขาและภรรยาวิตกกังวลกว่าเหตุ เพราะลูกชายยังเป็นเพียงเด็กวัยใสที่สนใจและใส่ใจในวิชาที่เรียน แต่นักเขียนก็แสดงให้เห็นว่าในสมัยปัจจุบัน สื่อสิ่งพิมพ์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้เด็กชายหรือเด็กหญิงเข้าถึงเรื่องราวหรือภาพที่สื่อสารอย่างรวดเร็วและมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเพศ และไม่มีข้อจำกัดเรื่องวัยของผู้เข้าถึงข้อมูลเหล่านั้น แต่หากพ่อแม่ระแวงระวังเอาใจใส่ดูแลการเติบโตของลูก ก็จะทำให้ลูกเปลี่ยนผ่านจากวัยเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่ที่เหมาะสมได้ ครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก จึงเหมือนสามเหลี่ยมในวิชาตรีโกณมิติ สิ่งที่เกิดขึ้นกับใครคนใดคนหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อคนอื่นด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าความสัมพันธ์ของพ่อ แม่ และลูกในครอบครัวจะเป็นความสัมพันธ์ที่มีรากฐานของความรักความห่วงใย เอาใจใส่ซึ่งกันและกัน แต่ท่าทีของการแสดงความรักความห่วงใยก็เป็นสิ่งจำเป็น เพราะอาจจะทำให้ความสัมพันธ์นั้นแข็งแกร่งขึ้นหรือเปราะบางลงก็ได้ ในเรื่องสั้นเรื่องนี้แม้พ่อจะกังวลแต่ก็เคารพความเป็นส่วนตัวของลูกชาย พ่อจึง “ขอโทษที่ยุ่มย่ามกับข้าวของของลูก” และคำพูดระหว่างลูกชายกับพ่อที่บอกให้พูดคุยปรึกษากันหากมีปัญหาแสดงให้เห็นการเปิดใจ เชื่อใจ และมั่นใจในกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำพูดของลูกชายที่ให้พ่อ “บอก” หากมี “อะไร” แสดงให้เห็นว่าความเสมอภาคต่อมา จากทั้งสองฝ่าย ลูกก็มีสิทธิรับฟังปัญหาหรือข้อข้องใจจากฝ่ายพ่อแม่ด้วย ดังบทสนทนาตอนหนึ่งกล่าวว่า

“สัญญากับพ่อนะว่ามีอะไรต้องเล่าให้พ่อฟัง มีปัญหาปรึกษาพ่อได้ทุกเรื่อง เมื่อพ่อจะช่วยได้...เหมือนเรื่องตรีโกณมิติ” ลูกมองหน้าผมครู่หนึ่ง ก่อนที่เขาจะยิ้มและหัวเราะออกมาเบา ๆ

“แน่นอนอยู่แล้วพะพ่อ พ่อต่างหากที่มีอะไรก็ต้องบอกผมนะ ฮะ กู๊ดไนท์ฮะ”

ผมผละออกจากห้องลูกทันทีที่หนุ่มน้อยกล่าวคำราตรีสวัสดิ์ คำพูด สุดท้ายเมื่อครู่นี้ของเขายังดังก้องในหูของผม ‘พ่อต่างหากที่มีอะไรก็ต้องบอกผม - จันหรือ ? ผมทวนคำถามกับตัวเอง’ (หน้า 038)

เรื่องสั้น “พี่สาวของผม” (2552) ของประกาศิต คนไฉ จากหนังสือรวมเรื่องสั้นชื่อเดียวกันซึ่งชนะเลิศรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2552 เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างสองสี ผ่านการบอกเล่าเรื่องราวจากผม (ทองม้วน) ถึงคำม้วนผู้เป็นพี่สาว คำม้วนเด็กสาวที่ได้รับความอยุติธรรมตั้งแต่เกิด เพราะเธอเป็นลูกสาว พ่อจึงไม่รัก พ่อให้เธอเป็นกระสอบทรายให้น้องชายชกซ้อมมือ หากเธอร้องขอสิ่งใด เธอจะได้รับรอยแตกบนหลังไหลแทน หากเธอฟ้องพ่อว่าลูกน้องชายกลั่นแกล้ง เธอจะเจ็บตัวเป็นสองเท่าความอยุติธรรมในบ้านเหล่านี้ แม่แม่ก็ไม่อาจปกป้องช่วยได้ หลังตกต้นไม้จนต้องผ่าตัดสมอง เธอกลายเป็นคนซึมเศร้าสมองที่บ่พ่อให้เธอออกจากโรงเรียน แล้วพามาทำงานรับจ้างที่กรุงเทพฯ เธอส่งเงินกลับบ้านและส่งให้น้องชายใช้กินเลี้ยงเที่ยวเตร่ วันหนึ่งทองม้วนเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองกับฝ่ายพันธมิตร พ่อซึ่งอยู่ฝ่าย นปช. โมโหกราดเกรี้ยว ทุกครั้งที่ทองม้วนเข้าร่วมชุมนุมและตกอยู่กลางการปะทะระหว่าง 2 สี แม่ห่วงใยแทบสติแตก ในที่สุดทองม้วนเสียชีวิตเพราะทะเลาะกับคนขับรถแท็กซี่และหุนหันลงจากรถกลางถนนจากสนามบินสุวรรณภูมิหลังพันธมิตรได้ชัยชนะ

เรื่องสั้นเรื่องนี้ไม่ได้แสดงว่าฝ่ายใดถูก ฝ่ายใดผิด แต่ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งในความคิดทางการเมืองที่ใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา นั้น ส่งผลกระทบบต่อเนื่องจากบุคคลคนนั้นไปถึงทุกคนในครอบครัว ความเป็นทุกข์ใจ อึดอัดคับข้อง หวาดหวั่นพรั่นพรึง

ความฉุนเฉียวเข้าครอบงำจิตใจ เหมือนอย่างที่คุณเขียนบรรยายว่า “บางวันผมเห็นแม่เกรี้ยวกราดใส่หลานสาวเมื่อแกแย่งรีโมตคอนโทรลกดเปลี่ยนช่อง แม่เหม่อมองภาพข่าวด้วยดวงตาวิปริตวิปลาส ที่ครับ...ผมไม่รู้ว่าอะไรกำลังคุกคามหมู่บ้าน อะไรกำลังรุกร้าจิตใจของเรา รู้แต่เพียง...คนอย่างแม่ต้องนอนร้องไห้แทบทุกคืน และตัวผมเองก็ชักหวาดหวั่นพรึ่” (หน้า 175)

เรื่องสั้น “ความดีของพ่อ” (2555) ของ ถนอม ไชยวงศ์แก้ว ที่ลงพิมพ์ในนิตยสารราหูอมจันทร์ Vol. 11 เป็นเรื่องสั้นที่เขียนถึงความเป็นเผด็จการในครอบครัวเพื่อสื่อถึงสิ่งที่ตรงข้ามคือประชาธิปไตย ผู้เขียนให้ตัวละครซึ่งเป็นลูกชายคนโตเขียนถึงเรื่องราวของพ่อที่โหดร้ายทารุณ ใช้อำนาจเผด็จการกำราบลูกและเมียให้เชื่อฟังคำสั่ง และปฏิบัติตามความประสงค์ของตนโดยไม่อาจบิดพลิ้ว ลูกคนโตละเมิดข้อห้ามของพ่อ จะถูกลงโทษ เตะ ตี ตบ ต่อย อย่างรุนแรง เมื่อลูกโตขึ้น พ่อจะผลักดันให้ออกจากบ้านไปหาอาชีพเลี้ยงตนเอง ลูกสาวและลูกชายทุกคนจึงเกลียดพ่อจับใจ เพราะพ่อยังตามไปเรียกร้องเอาเงิน “ในลักษณะบังคับแกมข่มขู่” จากลูกทุกคนเพื่อใช้เล่นการพนัน เมื่อพ่อตาย ลูก ๆ จัดงานศพให้ตามประเพณี แต่ไม่มีใครอาลัยรักพ่อ แม้ว่าลูกสาวคนหนึ่งจะเปิดเผยเรื่องของพ่อให้พี่น้องฟังว่า เหตุที่พ่อเป็นคนโหดร้ายเช่นนี้เป็นเพราะในวัยเยาว์พ่อถูกระงับการกระทำทารุณโหดร้ายจากญาติที่เลี้ยงดูพ่อ ลูกทุกคนไม่มีใครแก้แค้นเอาคืนกับลูกของตน เพราะความเจ็บปวดและขมขื่นจากวิธีการปกครองแบบพ่อทำให้ลูกทุกคนเลี้ยงดูลูกของตนด้วยความรัก ไม่ลงโทษอย่างรุนแรงเมื่อทำความผิด แต่สั่งสอนพูดอธิบายด้วยเหตุผลและที่สำคัญที่สุดคือให้อภัยและช่วยเหลืออย่างที่สุดหากลูกเกิดทำผิดพลาดหรือมีชีวิตล้มเหลว ตัวละครผู้เล่าเรื่องกล่าวว่า ความดีของพ่อคือเป็นตัวอย่างที่เรา ซึ่งไม่ควรมีใครเอาเยี่ยงอย่าง

เรื่องสั้นเรื่องนี้ใช้ภาพเสนอที่แรง เพราะกล่าวถึงพ่อที่เป็นเผด็จการและเรียกร้องจากลูกจนลูก ๆ ไม่มีความรักอาลัย นักเขียนไม่ได้เขียนถึงประชาธิปไตยโดยตรง แต่เขียนถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่ไม่เป็นประชาธิปไตย เพราะแม้ว่าพ่อจะสิ้นชีวิตไปแล้ว แต่บาดแผลในใจของลูกทุกคนก็ยังคงอยู่ ดังที่กล่าวว่า “ลูกทุกคนต่างมีแววตาเศร้าของเด็กที่ถูกทำร้าย...ที่ไม่มีอะไรจะมาลบล้างได้ หมองหม่นอยู่ในดวงตาแทบทุกคน” (หน้า 70)

เรื่องสั้น “ผู้บริจาค” (2537) จากหนังสือเรื่องผู้บริจาค ของเหลียงฝ้ายคำ สะท้อนความขมขื่นของสามีและภรรยาที่ต้องพาลูกมาสมัครเข้าโรงเรียนรัฐบาลประจำจังหวัด เนื่องจากเป็นโรงเรียนเป้าหมายอันดับ 1 เพราะค่าเทอมถูกกว่า มีครูและอุปกรณ์ส่งเสริมการศึกษาดีกว่าโรงเรียนราษฎร์ทั่วไป พ่อแม่ผู้ปกครองจึงพาลูกหลานมาสมัครเรียนเกินกว่าจำนวนที่โรงเรียนสามารถรับนักเรียนได้ ทำให้ระบบ “จับสลาก” ที่ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้สมัครเรียนโดยถ้วนหน้าถูกตัดตอนไป เกิดระบบ “บริจาค” สำหรับที่นั่งเรียนจำนวนครึ่งหนึ่ง ภาพเสนอของตัวละครสามีและภรรยาว่าเป็นคน 14 ตุลา บ่งชี้ว่าผู้เขียนต้องการจะแสดงว่าคนเหล่านี้เป็นนักต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของสังคมมาก่อน และเชิดชูคุณค่าของความเป็นประชาธิปไตยที่ต้องมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค แต่ปัญหาการเข้าเรียนของลูกทำให้สองพ่อแม่หันมาต่อสู้เพื่อสังคมต้องกลืนอุดมการณ์ความคิดเรื่องความเป็นธรรมและความยุติธรรมในสังคมลงคอไป เพื่อเห็นแก่อนาคตของลูก การจำใจร่วมมือฉ้อฉลกับความยุติธรรมในสังคมทำให้สามีและภรรยาทะเลาะกันหลายครั้ง บทโต้เถียงระหว่างคนทั้งสองแสดงให้เห็นถึงการปะทะกันระหว่างความแข็งขืนกับความอ่อนล้าถดถอยของอุดมการณ์ความคิด ดังตอนหนึ่งที่ว่า

“ฉันรู้สึกที่เราแพ้...”

“เราแพ้ยังดีกว่าลูกแพ้”

“.....”

“ถ้าเราชนะ แต่ไม่มีอะไรดีสำหรับลูก ชัยชนะ

นั้นจะมีประโยชน์อะไรลูกไม่ใช่สัตว์ทดลองตามอุดมการณ์

ของเรา เพื่อให้เราได้บรรลุความภูมิใจลม ๆ แล้ง ๆ กลับ

มาหรอกนะ” (หน้า 67)

ในเรื่องสั้นเรื่องนี้ นักเขียนชี้ให้เห็นว่าแม้จะมีอุดมการณ์ความคิดดีงามอย่างไร แต่เมื่อระบบสังคมสนับสนุนให้เกิดปฏิบัติการที่ไม่เป็นธรรม ความรักความห่วงใยครอบครัวของตน จึงผลักดันให้เกิดความเห็นแก่ครอบครัวมากกว่าเห็นแก่สังคมคนเราจึงเลือกทำหรือสนับสนุนสิ่งที่ไม่ถูกต้อง แม้จะต้องฝืนใจกระทำ สิ่งนี้เป็นจุดอ่อน

ของความเป็นประชาธิปไตยในสังคม และจุดอ่อนเล็ก ๆ จำนวนมากมายเหล่านี้สามารถ
โค่นล้มสังคมประชาธิปไตยลงไปได้

ประชาธิปไตยในบ้าน รากฐานของสังคมใหญ่

เรื่องสั้นที่นำมาวิเคราะห์เหล่านี้ บางเรื่องมุ่งแสดงให้เห็นความเป็นประชาธิปไตย
ในสังคม โดยย่อส่วนลงมาเป็นเรื่องภายในครอบครัว อย่างเช่นเรื่อง “แกง” ของ
กันต์ธร อักษรนำ และเรื่อง “พี่สาวของผม” ของ ประภาศิต คนไว ซึ่งเป็นภาพเสนอของ
การเมืองยุคหลังรัฐประหารกันยายน 2549 ทำให้มีการแบ่งข้าง แบ่งสีอย่างชัดเจนมากขึ้น
ในสังคมไทย และทำให้คนไทยแตกแยกกันทุกระดับไม่เว้นแม้ในครอบครัว แต่เรื่องสั้น
อีกหลายเรื่องไม่ได้ตั้งใจเขียนถึงประเด็นประชาธิปไตยในครอบครัวโดยตรง แต่ก็มียุ
สำคัญที่แสดงให้เห็นว่านักเขียนมีจิตสำนึกในเรื่องประชาธิปไตยจึงพยายามนำเสนอให้เห็น
การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสงบในครอบครัว และแสดงสาเหตุแห่งความล่มสลาย
ของความเป็นครอบครัว ซึ่งสามารถสื่อภาพขยายกว้างจากครอบครัวไปสู่สังคมโดยรวม
ได้เป็นอย่างดี

เรื่องสั้นเหล่านี้มักแสดงให้เห็นว่าในครอบครัวประชาธิปไตย ความสัมพันธ์ของ
สามี และภรรยา หรือระหว่างพ่อแม่กับลูกควรมีรากฐานจากความรัก ความเอื้ออาทร
การให้อิสระ การมีเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน การยอมรับความต่าง การเคารพตัวตน
ของกันและกัน และใช้วิธีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความเห็น ปรัชญาหรือ รับฟังความคิด
เห็นของกันและกัน เพื่อสร้างความปรองดองและเพื่อรักษาความเป็นครอบครัวให้ดำรงอยู่
แม้ประชาธิปไตยจะให้ความสำคัญแก่สิทธิและเสรีภาพ แต่ไม่ควรมีใครใช้สิทธิ
และเสรีภาพส่วนตัวมากเกินไปจนล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ดังจะเห็นว่า
ในเรื่อง “แค่มือเอื้อม” แม้ที่หวังใญ่ว่าลูกจะมีชีวิตที่ยากลำบากและไม่มีความสุขในวิถี
ชีวิตที่ลูกเลือก แต่แม่ก็รู้ว่าไม่มีสิทธิขีดเส้นชีวิตหรือกำหนดวิถีชีวิตให้ลูก แม้ทำได้เพียง
อยู่ “แค่มือเอื้อม” ที่พร้อมจะช่วยเหลือเมื่อลูกต้องการเท่านั้น เช่นเดียวกับเรื่อง
“มิตติโรโกณ” ของ จักรพันธ์ ขวัญมงคล พ่อต้องระมัดระวังในการพูดคุยกับลูก เพื่อไม่ให้
ลูกเสียใจว่าพ่อจ้องจับผิด หรือไม่ไว้ใจ คำพูดของลูกที่กล่าวว่า “พ่อต่างหากที่มีอะไร
ก็ต้องบอกผม” สะท้อนให้เห็นว่าลูกมีความเป็นผู้ใหญ่และเห็นว่าการแบ่งปันเรื่องราว

และความรู้สึกอย่างเท่าเทียมกันเป็นการแสดงความเชื่อใจและความไว้วางใจ นักเขียนยังแสดงให้เห็นว่า ในทางตรงกันข้ามหากสมาชิกในครอบครัวใดสนใจแต่จะรักษาสีทิวใช้เสรีภาพของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อคนอื่น ก็ส่งผลเสียต่อความสงบสุขในครอบครัว ดังเรื่อง “ในตู้เย็น” ที่พี่น้องทะเลาะกันจนถึงทำร้ายกันจากสาเหตุของการหวงสิทธิและไม่แบ่งปัน นอกจากนี้การมุ่งสนองความอยากของตนเพียงอย่างเดียวทำให้มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย การบริโภคเกินจำเป็น ซึ่งส่งผลกระทบต่อครอบครัวโดยรวม

นักเขียนบางคนใช้ภาพเสนอด้านลบว่าครอบครัวที่มีสมาชิกผู้หนึ่งผู้ใดใช้อำนาจเผด็จการ ขาดจิตวิญญาณประชาธิปไตย ย่อมไม่อาจธำรงรักษาความเป็นครอบครัวไว้ได้ ดังในเรื่อง “เมียของนักเขียน” ของวิมล ไทรนิมิตล เสนอภาพภรรยาที่คุกคามสิทธิเสรีภาพของสามี เรื่อง “ความดีของพ่อ” ของถนอม ไชยวงษ์แก้ว เสนอภาพพ่อที่ปกครองลูกแบบเผด็จการ รวมทั้งเรื่อง “หาย” ของ นที ศศิวิมล ซึ่งแม้จะไม่ได้แสดงความเป็นเผด็จการของฝ่ายสามีหรือภรรยา แต่ครอบครัวที่ขาดการสื่อสาร ไม่พยายามปรองดองหรือทบทวนแก้ไขปัญหา ความเป็นครอบครัวก็ล่มสลายลงได้ง่าย เมื่อเทียบกับเรื่องสั้นอีก 8 เรื่อง เรื่อง “หาย” มีจุดเด่นในด้านกลวิธีนำเสนอ การใช้ภาพเหนือจริงและการเล่นกับคำว่า “หาย” สร้างความบันเทิงแก่ผู้อ่านไปพร้อมกับการเข้าใจนัยความหมายที่นักเขียนนำเสนอ

อย่างไรก็ตามครอบครัวก็ต้องมีความเชื่อมโยงกับสังคม นักเขียนจึงเสนอให้เห็นว่าแม้ครอบครัวพยายามจะธำรงรักษาความถูกต้องแห่งอุดมการณ์แห่งความเป็นประชาธิปไตยไว้แต่สังคมที่ฉ้อฉลสังคมที่ให้โอกาสแก่ผู้ที่มีอำนาจมีเงินมีเส้นสายทำให้แม้แต่ผู้ที่ต่อสู้เพื่อสังคมประชาธิปไตยยังต้องยอมแพ้ ละทิ้งอุดมคติของตนไว้ก่อนเพื่ออนาคตของลูก ดังจะเห็นได้จาก เรื่องสั้น “ผู้บริจาด” ซึ่งนำเสนอว่าจำนวนเงินบริจาดแก่โรงเรียนเป็นช่องทางสำคัญ ที่จะทำให้เด็กมีที่นั่งในโรงเรียน ความไม่ถูกต้องเป็นธรรมเช่นนี้เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไปในวงการศึกษไทยจนกลายเป็นสิ่งธรรมดาสามัญ

น่าสังเกตว่าความเป็นประชาธิปไตยในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญเพราะหากไม่มีการปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยในบ้าน ก็คงเป็นเรื่องยากที่จะทำให้เกิดสังคมประชาธิปไตยขึ้นได้ แต่ในจำนวนเรื่องสั้นที่ตีพิมพ์ประมาณ 20 ปี กลับมีเรื่องสั้นที่แสดงจิตวิญญาณ ประชาธิปไตยน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับการนำเสนอประเด็นประชาธิปไตยในมิติอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กันต์ธร อักษรนำ. (2553). “แกง” ใน *เพชรศิลาและการเดินทางของเรื่องราวอื่น ๆ*. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- จักรพันธ์ ขวัญมงคล. (2554). “มิติตรีโกณ” ใน *พิพิธภัณฑสถานแห่งฉันทัน*. กรุงเทพฯ : ศรีสยามพรีนตแอนด์แพคค์ จำกัด.
- จำลอง ผึ้งชลจิตร. (2542). “ในตู้เย็น” ใน *เมืองน่าอยู่*. กรุงเทพฯ : แพรว.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2547). “เสียงเด่นของหัวใจ สำนักแห่งความเป็นมนุษย์และความแข็งแกร่งทางวัฒนธรรม”. ใน *พลังการวิจารณ์ : วรรณศิลป์ โดย รื่นฤทัย สัจจพันธ์ และคณะ*. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาสน์.
- ถนอม ไชยวงศ์แก้ว. (2555). “ความดีของพ่อ” ใน *ราหุอมจันทร์ vol. 11 หญิงสาวผู้นิยมอาบแดดบนหลังคา*. กรุงเทพฯ : นาค.
- นพพร ประชากุล. (2548). “คำเสนอ” ใน *ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทองสู่เสนาะเจริญพร*. กรุงเทพฯ : มติชน.นที ศศิวิมล. (2555). “หาย” ใน *เดินรำไปบนท่อนแขนอ่อนนุ่ม*. กรุงเทพฯ : แพรว .
- ประกาศิต คนไว. (2554). “พี่สาวของผม” ใน *พี่สาวของผม*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- วิมล ไทรนันทวล. (2539). “ความรักของเมียนักเขียน” ใน *นิกเอดส์*. กรุงเทพฯ : ต้นอ่อนแกรมมี.
- เหลียงฝ้ายคำ. (2541). “ผู้บริจาคน” ใน *ผู้บริจาคน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : แพรว
- อรุดา โควินท์. (2550). “แค่เอื้อมมือ” ใน *มีไว้เพื่อขาบ*. กรุงเทพฯ : แพรว